

بازاندیشی در سنجش تراکمی

اشاره

امروزه در جامعه آموزشی از سنجش تراکمی و تأثیری که بر دانش‌آموزان می‌گذارد، به عنوان فرایندی بسیار منفی و مخرب یاد می‌شود؛ به طوری که تلاش‌های گسترده‌ای برای حذف آن از نظام ارزشیابی پیشرفت تحصیلی به عمل آمده است. در این مقاله کوشش شده است قوت‌ها و ضعف‌های سنجش تراکمی به طور واقع‌بینانه بررسی و برای رفع ضعف‌ها و تأثیرات منفی آن رهنمودهایی ارائه شود.

کلید واژه‌ها:

سنجش تراکمی، نقاط
قوت سنجش تراکمی،
فایده‌های سنجش تراکمی

سنجش تراکمی

سنجش تراکمی برای اندازه‌گیری یادگیری و درک و فهم دانش‌آموز در طول هر دوره آموزش بی‌وقفه، با هدف آشکار کردن سطح تسلط دانش‌آموزان و میزان اثربخشی آموزش طراحی و اجرا می‌شود. در این نوع سنجش، بر اندازه‌گیری پیشرفت دانش‌آموز نسبت به استعداد یا کوششی که به عمل آورده است، تأکید می‌شود. در کتاب استانداردهای ارزشیابی از دانش‌آموزان (گولیکسون، ۲۰۰۳) سنجش تراکمی نوعی سنجش تعریف شده است که هدف از آن ارائه نتایج مربوط به ارزش یا توفیق عملکرد دانش‌آموزان است. این نوع سنجش در پایان هر دوره آموزشی به عمل می‌آید و به همین دلیل به آن سنجش پایانی نیز گفته می‌شود. با وجود این، می‌توان از آن در طول دوره آموزش به دفعات بیشتر هم استفاده کرد.

سنجش تراکمی از نظر دانش‌آموز معین‌کننده نمره یا رتبه درسی در پایان دوره آموزشی است و از نظر معلم اهرم پاسخگویی. اکثر معلمان بر این باورند که سنجش تراکمی بخش بسیار مهمی از فرایند آموزش است که اطلاعات فراوانی درباره عملکرد تحصیلی و اثربخشی تدریس برای آنان فراهم می‌کند. لذا این نوع سنجش‌ها علاوه بر روایی و اعتبار، باید پویایی و تنوع نیز داشته باشد. بحث و گفت‌وگو درباره اعتماد زیاد به سنجش

تراکمی، اهمیت استفاده از این نوع سنجش را از نظر سودمندی و اثربخشی افزوده است؛ به همین سبب، ضرورت دارد که معلمان زمان و منابع لازم را برای افزایش کیفیت سنجش‌های تراکمی در نظر بگیرند. سنجش تراکمی داده‌های زیر را در اختیار معلمان قرار می‌دهد:

- اطلاعات با اهمیت و ارزشمندی درباره تسلط دانش‌آموزان بر مطالب مهم و ویژه درس؛
- پایه‌ای برای مقایسه پیشرفت دانش‌آموز با سایر دانش‌آموزان یا ملاک عملکرد بیرونی در ارتباط با استانداردهای تحصیلی؛
- شاخص‌هایی برای قضاوت درباره اثربخش بودن فعالیت‌های آموزشی و کوشش‌های یادگیری؛
- اطلاعات عینی برای سنجش نمره یا رتبه درسی دانش‌آموز؛
- مقایسه نمره‌ها برای تعیین جایگاه دانش‌آموز؛
- شاخص‌هایی برای کمک کردن به معلم و مسئولان یادگیری دانش‌آموز در مدرسه؛
- اطلاعات مهم تحصیلی برای والدین و معلمان بعدی دانش‌آموز؛
- اطلاعات تشخیصی درباره قوت‌ها و ضعف‌های عملکرد تحصیلی دانش‌آموز؛
- داده‌هایی برای تعیین پیشرفت و بازده آموزشی مدرسه یا تحقق استانداردهای آموزشی برنامه درسی؛

قوت‌های سنجش تراکمی

- لازم برای تعیین نمره، رتبه یا جایگاه دانش آموز
- بهبود مسئولیت‌پذیری معلم در مدرسه
- فراهم کردن شاخص‌هایی برای ارزشیابی از فعالیت‌های آموزشی
- تشویق دانش‌آموزان برای فعال شدن در فعالیت‌های آموزشی

ضعف‌های سنجش تراکمی

- اعتماد زیاد به اندازه‌های تراکمی
- افزایش میزان تقلب
- افزایش گرایش به آموزش و یادگیری برای موفقیت در آزمون
- فراهم نکردن اطلاعاتی برای اصلاح اشتباهات

رهنمودهایی برای افزایش قوت‌ها و فایده‌های سنجش‌های تراکمی

- در سنجش تراکمی، معلم باید بر تحقق هدف‌های آموزشی معلم یا برنامه درسی تأکید کند. این نکته به او کمک می‌کند که پیش از طراحی سنجش تراکمی، هدف‌های آموزشی درس را مرور کند.
- سنجش تراکمی زمانی بیشتر مطلوب می‌شود که محتوای آن با محتوای آموزش تطابق داشته باشد.
- معلم می‌تواند به جای تأکید بر نتیجه یک امتحان، از اندازه‌گیری‌های گوناگون و تلفیق نتایج آن‌ها استفاده کند.
- برای افزایش کیفیت سنجش تراکمی، می‌توان مؤلفه‌های گوناگون با وزن‌های متفاوت را با یکدیگر ترکیب کرد؛ این وزن‌ها باید اهمیت تسلط بر هر یک از مؤلفه‌ها را نشان دهد.
- در سنجش تراکمی باید دانش، مهارت و عملکرد دانش‌آموز سنجش شود.
- سنجش تراکمی به طور طبیعی، رفتارهای غیراخلاقی مانند تقلب کردن را در دانش‌آموز دامن می‌زند. بنابراین، در طراحی سنجش تراکمی باید نکاتی را مورد توجه قرار داد که احتمال تقلب کردن دانش‌آموز کاهش یابد (برای نمونه طرح سؤال‌های گوناگون در یک زمینه و دادن اختیار به دانش‌آموز برای انتخاب سؤال‌ها و پاسخ‌دهی به آن‌ها).
- بعد از اجرای سنجش تراکمی، عزت نفس دانش‌آموزانی که نمره پایینی کسب کرده‌اند در مقایسه با دانش‌آموزانی که نمره بالایی کسب

کرده‌اند، کاهش می‌یابد. بنابراین، نباید دانش‌آموزان را با یکدیگر مقایسه کرد.

- تکرار سنجش تراکمی، عزت نفس دانش‌آموزانی را که نمره پایینی دریافت کرده‌اند بالا می‌برد.
- بسیاری از معلمان نمی‌توانند محتوای سنجش تراکمی را بر پایه روش و محتوای آموزش تنظیم کنند. برای رفع این مشکل، آنان می‌توانند قبل از نوشتن سؤال‌های سنجش تراکمی، طرح سنجش را تهیه کنند و بر پایه آن سؤال‌های سنجش را بنویسند.
- معلمان زمان زیادی از آموزش را صرف سنجش تراکمی می‌کنند، ولی نمی‌توانند از نتایج آن به طور مطلوب برای بهبود یادگیری دانش‌آموزان استفاده کنند. در نتیجه فکر می‌کنند که این نوع سنجش بی‌فایده است و در به‌کارگیری آن در پایان آموزش خودداری می‌کنند. برای رفع این مانع، معلمان می‌توانند بعد از برگزاری امتحان پایانی، نتایج را تجزیه و تحلیل کنند و بر پایه آن به بازاندیشی در فرایند یادگیری - یاددهی اقدام کنند.
- سنجش تراکمی در دانش‌آموزان ایجاد اضطراب می‌کند. بنابراین، نباید آنان را بر پایه نمره یا رتبه کسب شده در امتحان مقایسه کرد و ارزش چندان بالایی برای نتایج این نوع سنجش در نظر گرفت.
- سنجش تراکمی می‌تواند برنامه درسی را به مفهوم آموزش برای موفقیت در آزمون‌ها محدود کند؛ در نتیجه، فعالیت‌های آموزشی معلم و کوشش‌های یادگیری دانش‌آموزان نیز به کسب نمره بالا در این آزمون‌ها محدود می‌شود. در واقع معلم می‌کوشد با تأکید بر نکاتی که در امتحان خواهند آمد، سطح نمرات دانش‌آموزان خود را بالا ببرد. این امر پیامدهای نامطلوبی (محدود شدن برنامه‌های درسی و کم‌سواد شدن دانش‌آموزان) خواهد داشت. بنابراین، اگر واقعاً آزمون تعیین‌کننده سرنوشت دانش‌آموز است و تعیین می‌کند که معلمان عملاً چه چیزی را آموزش بدهند و دانش‌آموزان چه چیزی را یاد بگیرند، پس راه اصلاح آموزش راهی مستقیم اما سربالاست. یعنی توانایی‌ها و عادت‌های اساسی و مهم را باید مورد آزمون قرار داد (ویگنز، به نقل از وولفلک، ۲۰۰۴). لذا بهتر است معلمان بکوشند هم برای دانش‌آموزان خود هدف‌های یادگیری متنوع و مفیدی انتخاب کنند و هم از

روش‌های سنجش متناسب با آن هدف‌ها استفاده کنند؛ زیرا در ضمن فرایند آموزش، دانش‌آموزان در تحلیل نهایی به این نتیجه می‌رسند که نکاتی از درس مهم هستند که در امتحان آن درس می‌آیند، آنچه معلم آن‌ها را بااهمیت می‌خواند. در تأیید این مطلب دراپر^۵ (۱۹۹۴) می‌گوید: پیشنهاد‌های معلم به دانش‌آموزان درباره کارهایی که باید انجام دهند، ارزش چندانی ندارد، مگر آن‌که با این گفته او که آن کارها سنجیده خواهند شد همراه شوند.

- دانش‌آموزان باید از همان ابتدای آموزش با هدف‌های آموزشی درس آشنا شوند تا بتوانند فعالیت‌های یادگیری خود را برتحقق آن‌ها معطوف کنند.
- بهتر است نمونه‌ای از سؤال‌های سنجش تراکمی، ضمن فرایند یادگیری-یاددهی، با دانش‌آموزان به بحث گذاشته شود.
- قبل از اجرای سنجش تراکمی و قبل از خاتمه آموزش، نمونه‌ای از آزمون تراکمی اجرا شود تا دانش‌آموزان با محتوای سنجش پایانی آشنا شوند.
- آزمون‌های تراکمی را به گونه‌ای باید تدارک دید که هر یک از سؤال‌های آن، هدف خاصی را مورد سنجش قرار دهد.
- بعد از تجزیه و تحلیل نتایج آزمون‌های تراکمی، بازخوردها باید بر پایه هدف‌های یادگیری تنظیم و به دانش‌آموزان ارائه شوند.
- معلم باید به دانش‌آموزان اجازه دهد درباره نتایج سنجش به عمل آمده اظهار نظر کنند و در صورت صحت نظر آنان، نتایج کسب شده را اصلاح کند و نتیجه آن را به اطلاع دانش‌آموزان برساند.
- با تهیه جدول مشخصات امتحان یا طرح سنجش، دامنه گسترده‌ای از هدف‌های مهم آموزشی و پرورشی سنجش می‌شوند.
- لازم است بر پایه نتایج انواع گوناگون سنجش‌ها قضاوت‌های تراکمی (مانند مشاهده، کار آزمایشگاهی، گزارش شفاهی، نوشته‌ها، مقاله‌های پژوهشی و آزمون‌های کلاسی) به عمل آید.
- ضرورتی ندارد که همه آزمون‌های تراکمی به طور رسمی اجرا شود، بلکه می‌توان در طی فرایند یادگیری-یاددهی و در پایان هر مرحله از آموزش، تحقق هدف‌های آموزشی را بر پایه عملکرد آموزشی دانش‌آموزان تعیین کرد.

پی‌نوشت.....

1. Gullickson
2. Academic Standards
3. Wiggins
4. Woolfolk
5. Draper

- می‌توان بر پایه نتایج سنجش تراکمی، خودسنجشی و دیگر سنجشی دانش‌آموزان را اجرا و نتایج آن را در قضاوت نهایی اعمال کرد.
- در تهیه محتوای آزمون‌های تراکمی، از نظرات و علاقه‌های دانش‌آموزان نیز استفاده شوند.
- از سنجش‌های تکوینی برای بهبود یادگیری دانش‌آموزان و موفقیت آنان در سنجش‌های تراکمی استفاده شود.

منابع

1. Mandernach, B.J. (2003). insert appropriate page title. Retrieved insert date, From Park university faculty Development Quick Tips.
2. Learning and teaching should meet the whole Learner: Summative assessment. <http://epi.ioe.ac.uk/EPII web / home. asp?page=reel/review- groups/assessment/ review-one.htm>
3. سیف، علی‌اکبر (۱۳۸۷). سنجش فرایند و فرآورده یادگیری: روش‌های قدیم و جدید. (ویرایش دوم) دوران. تهران.